

Slangisanat ja etymologia – vastustamaton yhdistelmä

Heikki Paunonen: *Sloboa Stadissa. Stadin slangin etymologiaa.* Jyväskylä: Docendo 2016. 605 s. ISBN 978-952-291-239-8.

Sloboa Stadissa on se teos, jollaiseksi ainakin usea maallikko varmaan kuvitteli *Stadin slangin suursanakirjan* (Paunonen 2000). Suursanakirja oli kuitenkin sanakirjojen tapaan sanojen merkitysten avaamista, kun taas käsillä oleva etymologinen sanakirja avaa jokaisessa artikkelissaan kokonaisen tarinan sanan alkuperästä, historiasta ja lainaamisen tai synnyn aikakaudesta. *Sloboa Stadissa* saavutti nopeasti suuren suosion. Sanat näyttävätkin olevan se kielen ilmiö ja taso, joka on helppo ymmärtää ja joka kiinnostaa erityisesti maallikkoja. Tällaisesta etymologisesta suursuosikista meillä on jo esimerkkinä Kaisa Häkkisen *Nykysuomen etymologinen sanakirja* (2004) ja hänen suosittu kolumninsa esimerkiksi *Hiidenkivessä* ja *Tiede*-lehdessä. Sana kiinnostaa, eikä sitä ole syytä vähätellä, vaikka me kielentutkijat siihen joskus sorrummekin. Jo Häkkisen etymologinen sanakirja ja Paunosen slangin suursanakirja näyttivät kielentutkijalle, miten moniulotteista ja monitieteistä etymologian tutkimus on.

Sloboa Stadissa jatkaa tätä linjaa näyttämällä yli 800 hakusanassaan, kuinka monelle kielentutkimuksen alueelle etymologia ulottuu: muiden muassa fonetiikkaan ja morfologiaan, lainautumisen ja mukautumisen ehtoihin ja edellytyksiin sekä sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen merkityksiin. Kielentutkimuksen eri osa-alueiden lisäksi teos on kaupunkitutkimusta, joka ammentaa ainakin kulttuurihistoriallisesta ja sosiaalipoliittisesta historian tutkimuksesta ja maantieteestä. Varsinaisten venäjänkielisten alkuperäis sanojen lisäksi artikkelit valottavat yhteiskunnallisten olojen merkitystä slangisa-

naston kehitykselle. Nimensä mukaisesti teos ei pysähdy vain venäjistä peräisin olevien sanojen äärelle vaan tutkii koko slangin elinkaaren aikaista *sloboa*, venäläisyyttä, Helsingissä. Kielen lisäksi tutkitaan henkilöitä, paikkoja ja käsitteitä riippumatta siitä, millä kielellä niistä on puhuttu. Teos kertoo esimerkiksi, mistä löydämme *Mantsurian kukkulat* tai *Keisarinankiven*.

Koska Paunonen (2000) on jo laatinut sekä slangin suursanakirjan että yhdessä Marjatta Paunosen kanssa kirjasarjan *Stadin mestat* 1–3 (Paunonen & Paunonen 2010, 2011), nyt esiteltävässä teoksessa on paljon sellaista tietoa, joka on esitetty jo aiemmin. Kirjassa on kuitenkin paljon uutta, ja on perusteltua ja hyödyllistä, että kaikki slangin ja erityisesti 1800–1900-lukujen vaihteen Helsingin venäläisyys on koottu yksiin kansiin. Teoksen laaja, 80-sivuinen johdanto toimisi erinomaisesti osana monenlaisia kielitieteen opintojen lukemistoja, samaan tapaan kuin suursanakirjankin kattava johdanto.

Kielet ilman rajoja – venäjän, ruotsin, suomenruotsin, suomen ja slangin vuorovaikutus

Teoksen mukaan (s. 58) *Stadin* slangissa on aikojen saatossa ollut 530 venäläisperäistä sanaa, joista noin puolet on stadilaisperäisiä eli sellaisia, joita ei tavata muissa suomen kielimuodoissa. Kirjassa on kuitenkin lähemmäs 900 hakusanaa, mikä kuvaa hyvin sitä, ettei teoksessa keskitytä pelkästään kieleen tai varmasti venäläisperäisiin sanoihin, vaan myös venäläisperäisiin kulttuuri-ilmiöihin riippumatta siitä, millä kielellä niihin on viitattu. Venäläistä Helsinkiä on eletty ja siitä on puhuttu niin venäjäksi, ruotsiksi,

suomenruotsiksi, suomeksi kuin slangiksi. Näiden kielten ja kielimuotojen jatkuva vuorovaikutus on mielestäni teoksen kiinnostavinta antia. Tätä yhteenkietoutmaa valottaa esimerkiksi artikkeli sanasta *fläsu, flasu*.

Hyvin monet venäläisyydet slangissa näyttävät kulkeneen seuraavasti: ” – [Ne] ovat välittyneet Viipurin ruotsalaisesta puhekielestä ensin helsinkiläiseen ruotsalaiseen puhekieleen ja siitä suomalaiseseen puhekieleen. Stadin slangiin nämä on saatu sitten joko Helsingin ruotsista tai suomesta tai Stadin slangia edeltäneestä vanhemmasta ruotsinkielisten kundien slangista, eräänlaisesta Stadin slangin alkuperästä.” (S. 61.)

Lainaus havainnollistaa hyvin sitä, kuinka teoksessa korostetaan sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen merkitystä: kuka lainasi keneltä ja mitä, ja millaisen aseman laina saattoi saada kunkin puhujan kielellisessä varannossa? Esimerkiksi ruotsinkielisille *kundeille* – sana, jota Paunonen käyttää läpi teoksen slangin ensikäyttäjistä – lainat ruotsista eivät sellaisenaan käyneet Stadin slangiksi, vaan niitä muokattiin slangijohtimin. Venäläisperäiset sanat sen sijaan kävivät slangin edellyttämästä eksotiikasta niin ruotsin- kuin suomenkielisillekin pojille.

Ylipäätään teoksessa esille tuleva kielten rinnakkainen, peräkkäinen, päällekkäinen ja ristikkäinen käyttö herätti minut miettimään perustavaa kysymystä siitä, mitä alkuperä oikeastaan tarkoittaa: mistä se alkaa ja mihin loppuu? Myös tällä hetkellä kuuma kulttuurisen oimisen diskurssi liittyi mielessäni kielikontakteissa tapahtuvan lainaamiseen tai anastamiseen. Onko lainakerrostumia tai parhaillaan tapahtuvaa kielellistä lainaamista ajateltu tästä näkökulmasta? En ole havainnut intohimoista keskustelua kulttuurisesta oimimisesta tai anastamisesta kielen suhteen, vaikka uusia lainoja esimerkiksi arabiasta ja somalista tulee jat-

kuvasti lisää – minkä Paunonenkin johdannossa mainitsee.

Erityisen kiinnostava lisä aiempiin Paunosen slangia käsitteleviin julkaisuihin on myös Helsingin ja muun Suomen välisen tiiviin vuorovaikutuksen avaaminen. Stadi slangeineen ei ollut eikä ole erillinen kielellinen saareke vaan osa muuta Suomea ja sen kielimuotoja. Tämä on lähes itsestään selvää, kun ajatellaan, miten suomenkielisten määrä kasvoi 1870-luvulta 1910-luvulle 30 000 asukkaasta 140 000 asukkaaseen (Åström 1956: 9). Etymologian valossa Paunonen pääsee syventymään tähän yhteyteen aiempaa vahvemmin. Maaltamuuttajat puhuivat suomen murteita, toisin kuin heidän jälkeläisensä, Paunosen kundit, jotka eivät enää omaksuneet vanhempiensa murretta. Itselleni, maaltamuuttajien lapselle, esimerkiksi *masla* ja *nietu* ovat tuttuja enemmän isovanhempien puheesta Helsingin ulkopuolelta kuin vertaisteni 1970- ja 1980-lukujen slangista.

Ruotsin kielen valtava vaikutus Stadin slangiin kummittelee artikkeleissa koko ajan nurkan takana. Esimerkiksi artikkeli *tsufemesta, tsufemesta* tarjoaa samantyyppistä herkullista tietoa salakielten merkityksestä slangin synnylle kuin niin kutsuttu fikon-kieli, jota esitellään *Stadin slangin suursanakirjassa* (Paunonen 2000: 29). Teos kertoo, miten Ruotsilla ja ruotsin kielellä on ollut merkitystä myös siihen, että venäjää on lainautunut slangiin. Viipuri–Helsinki-akseli tulee jo usein esitellyksi, ja myös Tukholma ja etenkin sen alamaailma vilahtelevat mukana. Paikoin ollaan lähes kielitieteellisen Nordic noir -genren äärellä.

Slangin ja monikielisen ja -kulttuurisen kaupungin yhteiskunnallinen pääoma

Teos herättää koko ajan jonkin uuden näkökulman, jota vasten ajatella kieliä ja kielenpuhujia ja rinnakkaiseloa. Kiinnos-

tavia ovat esimerkiksi venäläisperäisten slangisanojen aihealueet, joista puuttuvat sellaiset tyypilliset slangin attraktio-keskukset kuin pojat ja tytöt, kivat ja tyhmit, alkoholi ja humalassa olo, raha, poliisi ja maalainen. Yhteiselämän paikoista ja tavoista venäjänkielisten kanssa kertovat muun muassa edelleen tiiviissä käytössä olevat *bonjaa* ja *snaijaa* 'ymmärtää, tajuta, käsittää'. Mikäänhän ei lopulta ole niin tärkeää kuin toisten ymmärtäminen, paitsi ehkä syöminen ja safka, joka elää slangissa edelleen vahvasti venäläisenä: missä on lähin tai paras *safka-mesta*? Kunnit saivat usein venäläisiltä sotilailta täydennystä päivittäiseen ruokannokseensa. Edelleen 1900-luvun lopussa tuli lisää venäläisperäisiä slangilainoja, esimerkiksi *pätäkki* ja *massi* rahaa merkitsemässä. Lamavuosina puhe on ollut juuri siitä, mistä on ollut puute. Samaan aikaan uusi venäläisten suurempi muuttoliike Suomeen alkoi, ja toisaalta venäläisturisteilla oli rahaa.

Teosta voi suositella kaikille Helsingin kielestä ja kulttuurihistoriasta kiinnostuneille lukijoille. Etenkin sosiolingvistiikan ja sen sisällä monikielisyyden ja kielellisen vaihtelun opiskelijat hyötyisivät teoksesta myös oppimateriaalina. Piholla leikitään jälleen seka- ja monikielisissä sakeissa. Jää nähtäväksi, millaisia kerrostumia tästä vuorovaikutuksesta on syntymässä ja jäämässä slangiin. Stadin slangi on kiihkeä aihe puhujilleen, ja yleisestikin sen arvostus on kovassa nousussa, kun Helsinki etsii ja osaa jo kunnioittaa juuriaan. Tarpeeksi aikaa on kulunut slangin synnystä ja sen maskuliini-

sesta työväenluokkaisuudesta. Kaupungin merkitys ja prestiisi ovat entisestään kasvaneet. Slangi kertoo Helsingin monikielisestä ja monikulttuurisesta historiasta ja perinteestä, erilaisuuden sietämisestä, erilaisten kukoistavien kaupunkien tärkeimmästä tunnusmerkistä (ks. Turunen 2015). Elävänä kielenä se myös ylläpitää ja uusintaa tätä pääomaa.

MIA HALONEN
etunimi.sukunimi@jyu.fi

Lähteet

- HÄKKINEN, KAISA 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- PAUNONEN, HEIKKI 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Laatineet Heikki ja Marjatta Paunonen. Helsinki: WSOY.
- PAUNONEN, HEIKKI – PAUNONEN, MARJATTA 2010: *Stadin mestat. Osat 1–2. Ikkunoita Helsingin ja sen asukkaiden historiaan ja nykyisyyteen*. Helsinki: Edico.
- 2011: *Stadin mestat. Osa 3. Stadin kartsoja dallattiin*. Helsinki: Edico.
- TURUNEN, ARI 2015: *Maailmanhistorian kukoistavimmat kaupungit. Eli miten erilaisuuden sietäminen synnyttää vaurautta ja sivistystä*. Helsinki: Into Kustannus.
- ÅSTRÖM, SVEN-ERIK 1956: Kaupunkiyhteiskunta murroksessa. – Ragnar Rosén, Eirik Hornborg, Heikki Waris & Eino Jutikkala (toim.), *Helsingin kaupungin historia IV. Osa 2 s. 7–334*. Helsinki: Helsingin kaupunki.